בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו [א] בימי שמעון בן שטח [ב] שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר [1] עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם וכן מצינו בימי הורדוס שהיו עוסקין בבנין בהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם: מעשה ששלחו לחוני המעגל וכו': ת"ר פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו גשמים עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר [2] על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגו' אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר (א) לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ"כ הביאו לי פר הודאה הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין (ב) לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות [ג] שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי [א] שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו ואומר לו אבא הוליכני לרחצני בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתוב אומר [3] ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל [4] ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארת בתפלתך [5] כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך ימלט אי נקי דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך מלטתו במעשה ידיך הברורין אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה [6] שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא יומא חד הוה אזל באורחא חזייה להההוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה (ג) האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה להההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיה א"ל בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא [ד] או מיתותא אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה וכי מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא אזול לביתיה ולא אשכחוהו אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק (ד) יהבו ליה שלמא ולא

(ה) **דכתיב בעתם.** זהו בלילי רביעיות ובלילי שבתות דאין טורח לבני אדם דאינם הולכין לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים (דף קיב:): **שכן מצינו.** כלומר ושמא תאמר אין סיפק בגשמים של ב' לילות בשבת מצינו בימי שמעון בן שטח כו': **וצררו.** קשרו ואצרו: **הורדוס.** סתר בנין דעזרא ובנה בנין יפה ממנו בב"ב (דף ד.): **עוגה.** שורה עגולה כמו עוגה שהיא עגולה: **כדרך שעשה חבקוק.** כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק (ו) על משמרתי אעמדה כמין בית האסורים עשה וישב: **ראינוך ולא נמות.** נראה אותך ולא נמות בניחותא. השתדל שלא נמות ברעב מפני עצירת גשמים: **פר הודאה.** להתודות עליו ועשה (ז) לו סמיכה והביאו שלמים. חוני בזמן הבית היה: **כמהין ופטריות.** בולייי"ץ בלע"ז שיצאו מלחלוח הגשמים וידעו כי של ברכה היו: **אלמלא חוני אתה.** ואדם גדול (ח): **נגדות.** שמנדין על כבוד הרב שהטיח דברים ואמר לא כך שאלתי: **שאלמלא היו שנים כשני אליהו.** גזירת עצירת גשמים: **ומפתח של גשמים בידו של אליהו** גרסינן: **לא נמצא שם שמים מתחלל.** בתמיה. (ט) שאליהו נשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מלכים א יז) ואתה נשבע שאין אתה זז עד שירדו גשמים: **נמצא שם שמים מתחלל על ידך.** דזה או זה בא לידי שבועת שוא: **מתחטא.** לשון חטא כלומר (י) הוי הולך וחוטא: **לשכת הגזית.** סנהדרין: **דור שהיה אפל.** מרוב צער שלא ירדו גשמים: **הושעת בתפלתך.** מן המיתה שהבאת עליהם שובע: **של אותו צדיק.** חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה: **שיר המעלות.** לשון עילוי: **היינו כחולמים.** כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה: **שבעין שני בחלמא.** בתמיה מי איתא דנייס שבעין שנין בחלמיה (כ) ויש אדם ישן שבעים שנה בשינה אחת: **עד שבעין שנין.** לא טעין פירא בטעינא קמייתא: [ה] **יתיב.** חוני המעגל וקא כריך רפתא: הכי גרסי' **אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתיי אנא נמי אישתיל לבראי: אהדרא ליה משוניתא.** עלתה סביבותיו שן סלע: **ואיכסי מעינא דאינשי.** ולא אשכחוהו התם: **רמכי רמכי.** וולדי וולדות באלו השנים דנייס. מעוברת זכר היתה וחזר ובא עליה והולידו: **אמר להו.** שאל להון בנו של חוני המעגל קיים הוא: **נהירנא לן הנך שמעתתא.** מוגהת לנו שמועה זו כאילו למדנוה בחייו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ומגיה לנו יפה: **או חברותא או מיתותא.** ולא גרסינן הכא כחברי דאיוב אלא בבבא בתרא (דף טז:) גבי מעשה דאיוב אם אין חביריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות. [ו] אי נמי משום (ל) הנך בריוני לא כתוב בספרינו: **רפיק בדברא.** עודר בשדה: לא

מסורת הש"ס

א) חולין קיט., **ב)** [עי' תוספות שבת טז: ד"ה דאמר וכו'], **ג)** ברכות יט. לעיל יט., **ד)** [ב"ב טז:], **ה)** [ד"ה יתיב אחרי ד"ה הכי], **ו)** [עי' בר"ף שבע"י פי' על זה],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא להתיר שבועתך אמר לפניו לא כך שאלתי כו' אלא לאבד העולם אמר להם לא תמותו אמר לפניו: **(ב)** שם אין יכולין לעמוד לא: **(ג)** שם דחיית שבעין שנין א"ל אנא עלמא בחרובא אשכחתיה: **(ד)** שם בסה"ע דהוה קא רפיק בדברא יהבו ליה שלמא: **(ה)** רש"י בריש העמוד נ"ל ד"א בעתם ותיבת דכתיב נמחק. זהו כו' דאינן טורח על בני אדם דאינם: **(ו)** ד"ה כדרך כו' תפלת חבקוק הס"ד: **(ז)** ד"ה פר כו' ועשה עליו סמיכה והביאו: **(ח)** ד"ה אלמלא כו' ואדם גדול אתה הס"ד: **(ט)** ד"ה לא נמצא כו' בתמיה שאם אליהו היה נשבע חי ה' וכו' שאין אתה זז משם עד שירדו גשמים נמצא כנ"ל והד"א: **(י)** ד"ה מתחטא כו' כלומר הולך וחוטא הס"ד ותיבת הוי נמחק ואח"כ מה"ד בני לשכת כו': **(כ)** ד"ה שבעין כו' שבעין שנין בחלמיה כלומר ויש אדם ישן: **(ל)** ד"ה או חברותא כו' אי נמי משום הנהו בריוני לא כתוב:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמרא גוזרני עליך נדוי. נ"ב ולא עוד אלא:

◆

לעזי רש"י

בולייי"ץ. פטריות.

◆

מוסף רש"י

ובלילי שבתות. שהכל מצויין בבתים (דברים יא יד). **אלמלא חוני אתה.** שאלא שמך גדולה וחשיבות (ברכות יט.). **גוזרני עליך נידוי.** לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים (שם). **או חברותא או מיתותא.** אם אין לאדם חבירים נוח לו מיתות (ב"ב טז:).

תורה אור השלם

1. עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה וְחַטֹּאותֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם: ירמיהו ה כה
2. עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה יְדַבֶּר בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל תּוֹכַחְתִּי: חבקוק ב א
3. יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: משלי כג כה
4. וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר: איוב כב כח
5. כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוָה וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ: איוב כב כט
6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְיָ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: תהלים קכו א

◆

רבינו חננאל

בעתם בלילי ד' ובלילי ז'. וכן היו בימי שמעון בן שטח, עד שנעשו חיטים ככליות ושעורים כזיתים ועדשים כדינרים, וצררו מהם דוגמה לדורות להודיע כמה החטא גורם, שנאמר וחטאתיכם מנעו הטוב מכם. וכן מצינו בבנין בית המקדש, ירדו גשמים בלילות, ולמחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה השמש והשכימו כל אחד ואחד למלאכתן, להודיע שמלאכת שמים בידיהם. **תנו רבנן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל להתפלל התפלל ולא ירדו גשמים כו'.** מעשה דחוני המעגל דנם שבעים שנה וכו', ומעשה דאבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל דאצטריך עלמא למיטרא, ושדרו רבנן לוותיה ואשכחוה רבנן דקא רפיק בדברא יהבו ליה שלמא כו'.

◆

רבינו גרשום

בלילי רבעיות. שאין בני אדם מצויים לחוץ מפני אגרת בת מחלת. **אם נמחת. נתכסה. צריך אתה להתנדות.** שמטיח דברים כלפי מעלה. **ת"ר פעם אחת וכו'.** היינו (פ"ע) [פ"א] עצמו דמתניתין. **עג עוגה.** (ו)צר צורה. **ראינוך ולא נמות.** בתימא, בשביל שראינוך לא נמות. **שאלו היו שנים כשני אליהו.** שאין מפתחות של מטר ביד הקב"ה. **לא נמצא שם שמים מתחלל.** שמנצאת מחלל את שבועתו. **משוניתא.** סלע. **רמכי.** ולדות. **אי חברא.** שיהא לו חבר טוב שנוהג לו כבוד.